

Klipet hæk af bukketorn. Sønderho. (Hv).

ild (udslæt); den for kraftige menstruation stilles af tampon vædet med saften og anbragt i vagina; saften blandet med æggehvite lægges på rindende øjne, til åbne rindende sår må saften blandes med blyhvidt og sølverglød til en salve.

Findes kun i haver; den friske eller tørrede frugt uddriver sten og grus af nyrer og blære (1648; 2). Bærrene anføres i farmakopeen 1772. De er anvendt som urindrivende og kølende lægemiddel (1800; 3), i vin mod nyresten, kærnerne mod vattersot (4). I Sønderjylland var et brændevinsudtræk af bærrene drukket på fastende hjerte et husråd mod forkølelse (5), og røgen fra bær lagt på glødende jern blev ledet i smertende tand (6).

LITTERATUR; (1) 841 1577,38b; (2) 697 358; (3) 739 2, jf. 599b 1,546; (4) 718 1838,221; (5) 161 1906/43:3339; (6) 161 1936/1:3271.

ANDEN ANVENDELSE

Bærrene kan spises, rå eller kogt i eddike (1). Det sidste læs (»fokken«) var pyntet med jødekirsebær, når det kørtes hjem til gården (SSlesvig; 2). Stængler med de tørre bægre er ofte anvendt som vasepynt om vinteren, i efterårsbuketter etc. (3), bægeret blev brugt som model til en lille væglampe (4).

LITTERATUR; (1) 597 111; 599b 1,546; 407 nr. 34, 1950; (2) 161 1906/43:3311; (3) 634 18753 (Borris o. 1890); 107; (4) 262 17/5 1959.

Bukketorn, *Lycium halimifolium*

Tornet, indtil 3 m høj og tæt busk med bukkrummet hængende grene, grågrønne lancetformede blade, små lillarøde eller violette blomster og aflange, højrrøde bær. I nyere tid indført fra Sydeuropa, nu ret almindeligt plantet og forvildet i haver og hegn, navnlig ved kysten.

Bukketorn 1808ff fra tysk, hentyder til de hornkrumme grene ligesom *hjordetorn* o. 1700, begge dyrenavne betegner måske også noget nedsættende, jf. *ulvetorn* Ærø 1834. *Jasmintorn* 1800, væksten kan minde om jasmინens. *Bukketjørn* 1836; NSjælland, Fejø, *tysk torn* Fyn 1843ff, SLangeland, *sandtorn* Fyn og omliggende øer o. 1895ff, *Løbetorn* (breder sig med udløbende rods kud) og *knebletorn* (af uvis betydning) VJylland slutningen 1800-t; *lysiom* Femø, Askø o. 1900ff af det botaniske slægtsnavn, *bågtørn* Årø i Lillebælt (1921) »fordi fiskerne hentede de

Bukketorn. (ES).

første stiklinger på Bågå« (1). *Torn* og *stikker* Fanø, det sidste navn kan også skyldes, at planten her mest blev formeret med stiklinger. *Djævletråd* Sønderjylland og *flanetorn*, -busk Fyn, flane- udtrykker noget, der stritter ud til siderne (som de lange grene). *Fannikertorn* VJylland, forekommer på Fanø, *lybækkertorn* Fyn, *lysvien* og *lidvidje* Fyn, *bøjetorn* Vemmelev VSjælland, *stikkertorn* VSjælland, *gederod* Stenstrup Odsherred (2), *galbær* Sjælland, bærrerne er uspiselige, *kragetjørn* Næstvedegn; *kødbær* Hårby VFyn om bærrerne.

LITTERATUR: (1) 239 1921,89; (2) 1010 13,1925, 75; (3) 689 1,915-17; 167 nr. 22,1953; 634 18758; 107.

PLANTNING OG ANVENDELSE

Navnene *tyisk torn* og *lybækkertorn* viser, at planten sandsynligvis blev indført fra Nordtyskland (i slutningen af 1700-t), men den nævnes ikke i Rafn's og Hornemanns floraværker 1800, 1806. 1851 oplyses, at bukketorn plantes som værn over flettede pilegærder (1) og 1869, at man planter den til hæk, dække på stengærder, murværk etc. (2) Som hæk- og vildthejnplante blev den især udbredt i Sønderho på Fanø, der er kendt for sine næsten 200-årige klippede bukketornhegn (3), »man kunne ligefrem kalde Sønderho for bukketornenes by, så stærkt sætter denne busk her sit præg«; i en indberetning 1806 fra øens birkedommer nævnes hegn af bukketorn om haverne (4). Et eksemplar ved vejen s.f. byen er øen Birkholms største vækst (1934; 5). Blade ribbet af grenene med hånden er et godt og gratis fjerkræfoder (NFyn; 6), det sparer på kornet og hønsene lægger flere æg (Fejø; 7), men bærrerne skal være giftige for høns (Birkholm; 8). Børn piller forsigtigt den sødtsmagende blomsterbund ud og spiser den (Manø o. 1900; 9). På NVFyn (Veflinge sogn) lægger man bladene på betændelser (10).

LITTERATUR: (1) 514 1851, 397f; (2) 166 1869, 206f; (3) 950 197; (4) 167 nr. 22,1953; (5) 339 50; (6) 760 256; (7) 634 12036; (8) 519 17; (9) 634 12060; (10) 634 12246.

Tobak, *Nicotiana*

Røgtobak hentes navnlig fra to arter: VIRGINSK TOBAK, *Nicotiana tabacum*, der bliver indtil 3 m høj, har store elliptiske blade og lyserøde blom-

ster med langt kronrør, og BONDETObAK, *Nicotiana rustica*, som er lavere (ca. 1 m), har butte blade og mindre, krukkeformede, snavset grøngule blomster. Kapselrugten indeholder talrige små frø.

Tobak 1647ff af spansk tobacco, oprindelig den vestindiske benævnelse for røret, som indianerne brugte til rygningen.

Virginsk tobak 1674ff, handelsvaren blev især indført fra Virginia NAmerika, men også fra Brasilien: *brasiltobak* 1767-70, Tyrkiet: *tyrsk tobak* 1770 og Nordtyskland: *Brandenburg-tobak* (1913).

Bondetobak 1796ff betegner den ringere plante (og tobak) end ovennævnte, som blev importeret og derfor var »finere«, fra først af skyldes navnet dog, at bønderne avlede den til eget forbrug. I Danmark blev næsten udelukkende dyrket Bondetobak.

Indgår i stednavne på Samsø: Tobaksstykket 1792, Tobaksbakkerne, Tobakshullet; Tobaksløkken hed (1803) et 60 tdr. land område ved Nyborg, hvor der forhen blev avlet tobak; Tobaksfenne i Tønder købstad, fenne = indgrøftet englod.

LITTERATUR: 689 2,114f; 653 2.1,1803,277; 148 1,91,113 og 5,13.

INDFØRSEL, DYRKNING OG FORBRUG

Tobaksplanter kom kort efter Amerikas opdagelse fra tropisk Sydamerika til Europa. I Danmark nævnes rygningen første gang i begyndelsen af 1600-t og derefter stadig oftere. Endnu 1627 blev dog kun importeret 14½ pund. Efter krigen 1623-29, da Jylland blev invaderet af fremmede tropper, fik tobaksrygningen hurtigt stor udbredelse. Iflg. sagnet kom tobakken og brændevinen samtidig til Danmark med polakkerne (1). Christian IV var som livlægen Simon Paulli (sml. nedenfor) en ivrig modstander af »tobaksdrikingen«, men indså snart, at skikken ikke lod sig udrydde, og pålagde i stedet tobakken en høj told. 1642 blev fortoldet 55½ kg, 1652 1.250 kg, 1666 33.587 kg og 1668 46.049 kg. I denne årrække oprettedes de første tobaksspinderier og snusfabrikker.

Simon Paulli oplyser 1648 i sin urtebog »Flora danica« (s. 361), at man kun på Sjælland er begyndt at dyrke Virginsk Tobak i større mængder; Bondetobakken gror i haver og kommer ofte frem uden at man véd hvorfra. Tobakkens dyder og navnlig udyder skildres på over 18 kvartsider. Fra udenlandske forfattere citeres en lang række medicinske anvendelser, men han vil